

УДК 342 + 321

С.О. Телліс
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
Науковий керівник: Д.І. Ткач
доктор політичних наук, професор,
проректор з міжнародних питань,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Інститут президентства в Угорщині новітньої доби: політико-правовий аспект

У статті аналізується реалізація моделі парламентсько-президентської республіки на прикладі Угорщини. Розглядаються найважливіші президентські повноваження Президента Угорщини. Зазначається роль Президента у системі стримувань та противаг щодо інших органів державної влади.

Ключові слова: інститут президентства, Президент Угорщини, парламентсько-президентська республіка, Угорщина, повноваження глави держави

С.А. Телліс
аспірант,
ВУЗ «Університет економіки та права «КРОК»
Научный руководитель: Д.И. Ткач
доктор политических наук, профессор,
проректор по международным связям,
ВУЗ «Университет экономики и права «КРОК»

Інститут президентства в Венгрії новітньої епохи: політико-правовий аспект

В статті аналізується реалізація моделі парламентсько-президентської республіки на прикладі Венгрії. Розглядаються важливіші президентські повноваження Президента Венгрії. Зазначається роль Президента у системі стримувань та противаг щодо інших органів державної влади.

Ключевые слова: інститут президентства, Президент Венгрії, парламентсько-президентська республіка, Венгрія, повноваження глави держави

S. Tellis
Postgraduate student,
“KROK” University
Scientific adviser: D. Tkach
Doctorate in Political Science, Professor,
Vice-Rector for International Affairs,
“KROK” University

Institute of the Presidency in Hungary of the Modern Day: Political and Legal Aspect

The article analyzes the implementation of the parliamentary-presidential republic model on

the example of Hungary. The most important presidential powers of the President of Hungary are considered. The role of the President in the system of checks and balances in relation to other public authorities is noted.

Keywords: *Presidents Institute, President of Hungary, parliamentary-presidential republic, Hungary, powers of the Head of State*

Постановка проблеми

Більшість науковців, які займаються дослідженням форм державного устрою зазначають Угорщину як найбільш яскравий приклад реалізації моделі парламентсько-президентської республіки у сучасній Європі.

Досвід функціонування інституту президентства в різних країнах підтверджує здатність Президента виступати гарантом стабільності розвитку демократичного суспільства та правової держави, забезпечення рівноваги й оптимальної взаємодії законодавчої та виконавчої гілок влади, формування виважених політичних рішень і перспективних законів.

За цих умов зазначений феномен інституту глави Угорської держави як найвищої посадової особи вартий уваги та дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Висвітленню окремих аспектів конституційно-правового статусу інституту президента в Україні та закордонних країнах присвячена монографія Д.М. Белова, Ю.М. Бисаги [1]. Дослідженню функціонування інституту президентства Угорщини присвячена частина монографії Д.І. Ткача [2].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

У порівняльному аналізі державного устрою різних країн угорський досвід розвитку та функціонування інституту президентства має особливе значення для України як приклад утвердження демократії в пострадянських державах. Слід зазначити, що у 2012 році новий конституційний закон 2011 року замінив Конституцію 1949 року. Інститут президентства в Угорщині новітньої доби після прийняття нового Основного закону країни не досліджувався.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз політико-правових аспектів інституту президентства в Угорщині новітньої доби та роль Президента Угорщини у системі органів державної влади.

Основний матеріал дослідження

Становлення та генезис інституту Президента в Угорщині

Історично інститут Президента в Угорщині виник після закінчення Другої світової війни.

Політична демократія, що виникла в результаті виборів у 1945 році, не виявилася довговічною, однак дала можливість запровадити посаду Президента [3].

У 1946 році Державні Збори прийняли Закон про державну форму правління. Згідно із Законом I від 1946 року Угорщина проголошувалася Республікою, законодавчим органом ставали Державні Збори, що обираються народом, главою держави – Президент, який обирається Державними Зборами, виконавчим органом – Уряд, який призначається Президентом і відповідальний перед Державними Зборами [4].

З главою держави, який визначається як найвищий державний посадовець, обов'язково погоджувалися всі значні для держави рішення, що приймалися Урядом.

З відновленням у 1948 році «елементів» «народної демократії» в державній системі Угорщини інститут президентства був знівельований [3]. Остаточною інституційною фінішною обробкою став Закон XX від 1949 р.[6].

Законом скасовувалася Конституція 1946 року про Президента Республіки поряд із самим президентським інститутом і створювався орган «колективного президентства», так звана «Президентська рада Угорської Народної Республіки» на чолі з головою Президентської ради.

У такій формі президентська інститу-

ція проіснувала сорок років, доки не була скасована Законом XXXI від 1989 р. [7]. Новітня історія інституту президентства Угорщини починається у 1990 р.

Слід зазначити, що становлення цього інституту, а саме визначення повноважень і компетенції Президента в Угорщині, було досить складною справою. Конституційне визначення ролі Президента у верховенстві права, включаючи дискурс про вибори глави держави, супроводжувалося серйозними політичними дебатами. Так, для прийняття остаточного рішення про інститут Президента знадобилося дві політичні угоди, три поправки до Конституції, два загальноугорських референдуми та два рішення Конституційного Суду [2].

Більшою мірою дискусія навколо питання щодо повноважень і компетенції Президента була пов'язана з боротьбою за форму правління в республіці.

У кінцевому підсумку сторони прийшли до консенсусу в тому, що після демократичної трансформації Угорщини її конституційна система стає основою парламентської демократії.

Історичний досвід формував в угорському суспільстві страх реставрації тоталітаризму, оскільки для цього ще зберігалися підстави в державному апараті та в політичній системі суспільства. З огляду на потрібність ефективно контролювати через демократичні інститути виконавчу владу, угорці обрали парламентсько-президентську форму правління як таку.

Вибори Президента

Конституцією Угорщини передбачено, що Президента Угорщини обирають Державні Збори на п'ять років [7, стаття 10 (1)]. Збори обирають Президента Угорщини шляхом таємного голосування [7, стаття 11 (1)]. Президент Угорщини на даний пост може переобиратися не більше ніж один раз [7, стаття 10 (3)].

Президентом Угорщини може обиратися будь-який громадянин Угорщини, якому виповнилося тридцять п'ять років [7, стаття 10 (2)]. Для висунення його кандидатури необхідна письмова пропозиція не менш ніж однієї п'ятої частини депутатів Державних Зборів [7, стаття 11 (2)].

Президентом Республіки є той, хто отримує дві третини голосів депутатів [7, стаття 11 (3)].

Якщо перше голосування було безрезультатним, слід провести друге голосування. У процесі другого голосування можна голосувати за двох кандидатів, які отримали найбільшу кількість голосів. Обраним на підставі другого голосування Президентом Угорщини є той, хто незалежно від числа депутатів, які брали участь у голосуванні, отримав більшість дійсних голосів. Якщо і друге голосування було безрезультатним, слід провести нові вибори на підставі повторного подання кандидатур [7, стаття 11 (4)].

Законом передбачено що Посада Президента Угорщини несумісна з усіма іншими державними, громадськими, економічними і політичними посадами або повноваженнями. Президент Угорщини з метою отримання доходу не може виконувати іншу роботу і за іншу діяльність – за винятком діяльності, що підпадає під захист авторських прав – не може отримувати винагороду [7, стаття 12 (2)].

Про президентський інститут Угорщини

Конституція Угорщини визначає вище завдання Президента Угорщини: висловлювати єдність нації і охороняти демократичне функціонування державної організації [7, стаття 9 (1)].

Це завдання, призначене для реалізації двох основних цінностей, забезпечує керівництво й основи для здійснення повноважень, передбачених Основним законом і законами.

Розглянемо найважливіші президентські повноваження Угорщини і рішення, які можуть бути прийняті з цих питань.

Проголошення законів

Згідно з Конституцією Угорщини, Закон, прийнятий Державним Зборами, підписується Президентом Угорщини протягом п'яти днів з моменту його отримання і призначає його офіційне оприлюднення [7, стаття 6 (3)].

Повернення Закону в парламент для розгляду

Відповідно до статті 6 (5) Основного

Закону [7], якщо Президент Угорщини не згоден із законом або яким-небудь його положенням, перед підписанням Закону він може один раз повернути його зі своїми зауваженнями на повторний розгляд Державним Зборам. Державні Збори повторно розглядають Закон і повторно приймають рішення про його прийняття. Президент Угорщини може скористатися цим правом також у разі, якщо в процесі розгляду Конституційним Судом Закону на підставі рішення Державних Зборів не було встановлено його невідповідність Основному Закону.

Ініціювання попереднього контролю норми

Відповідно до статті 6 (4) Основного закону [7], якщо Президент Угорщини вважає, що Закон повністю або частково не відповідає Основному Закону, він спрямовує його Конституційному Суду до його підписання, щоб вивчити сумісність останнього з Основним Законом.

Відповідно до статті 6 (6) Основного Закону [7] Конституційний Суд приймає рішення, але не пізніше, ніж через тридцять днів. Якщо Конституційним Судом встановлено невідповідність Основному Законові, Закон повторно розглядається Державними Зборами з метою усунення невідповідності Основному Законові.

Якщо Конституційний Суд не встановить у рамках розслідування, проведеного за ініціативою Президента, антиконституційність Закону, Президент зобов'язаний негайно його підписати і дати розпорядження про його оприлюднення.

Відповідно до Основного Закону право прийняття Законів належить Державним Зборам [7, стаття 1 (3) (d)]. Право вето (від лат. *Veto* – забороняю) Президента в Угорщині має суспензивний характер: якщо парламент повторно прийме відправлений Закон, Президент зобов'язаний підписати й опублікувати його.

Угорська Конституція приділяє багато уваги саме оформленню Президентом кадрових рішень. Водночас підбір і розміщення кадрів здійснює урядова коаліція.

Роль Президента у Державних Зборах і новому Уряді

Після завершення виборів до Державних Зборів Президент скликає інавгураційне засідання Державних Зборів протягом тридцяти днів після виборів. Президент пропонує парламенту кандидатуру Прем'єр-міністра, яку висувують або партія, або коаліція партій, що отримала понад п'ятдесят відсотків депутатських мандатів та офіційно оформила парламентську більшість.

Президент у міжнародних відносинах, участь в укладанні міжнародних договорів

Відповідно до статті 9 (3) (а) Основного Закону [7] Президент представляє Угорщину. Це правило відноситься до представництва Угорської держави в міжнародному праві й відповідає статті 7 (2) (а) Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року [8] і Міжнародному звичаєвому праву.

Відповідно до статті 9 (4) (а) Основного Закону [7] Президент за дорученням Державних Зборів визнає обов'язковість міжнародних договорів.

Призначення та зміщення

На підставі Конституції та відповідних Законів Президент несе відповідальність за призначення і зняття з посади деяких посадових осіб. Відповідно статтею 6 (3) Президент пропонує кандидатуру на пост Прем'єр-міністра, Голови Курії, Генерального прокурора, комісара з основних прав; призначає на посаду професійних суддів та Голови Бюджетної ради; затверджує на посаду президента Академії наук Угорщини; визначає структуру Управління справами Президента [7].

Прем'єр-міністр обирається Державними Зборами за пропозицією Президента.

За пропозицією Прем'єр-міністра Президент висуває кандидатури і затверджує міністрів і державних секретарів.

За пропозицією Голови Верховного Суду Президент призначає на посаду професійних суддів і приймає рішення про (тимчасове) зупинення імунітету суддів.

За пропозицією Прем'єр-міністра глава держави призначає Голову та заступників Голови Національного банку Угорщини,

Голови Національного управління із захисту даних та інформації, Голови Управління з питань рівного ставлення і Голови Управління економічної конкуренції.

За пропозицією Головного прокурора Президентом призначаються заступники Головного прокурора.

У державних вищих навчальних закладах університетські професори призначаються та анулюються Президентом на підставі пропозиції ректора, міністра, відповідального за освіту. У разі недержавних вищих навчальних закладів призначення професора університету ініціюється президентом установи через міністра.

За пропозицією Ради вищих навчальних закладів і за пропозицією міністра призначають або звільняють викладачів університетів і ректорів. Виходячи з пропозиції Міністра закордонних справ, призначають або відправляють у відставку послів.

Грунтуючись на пропозиціях відповідних міністрів, глава держави висуває і затверджує генералів.

Президент Угорської академії наук обирається Генеральною Асамблеєю академії з-поміж вітчизняних вчених на основі їх пропозицій; обрання підтверджується Президентом Угорщини.

Також Конституція Угорщини наділяє главу держави класичними правами у президентських республіках: надавати звання, нагороджувати медалями, відзнаками, приймати рішення у справах помилування; приймати рішення у справах громадянства.

Питання громадянства

Відповідно до статті 9 (4) (i) Основного Закону [7] Президент приймає рішення з питань, пов'язаних з придбанням і припиненням громадянства.

Індивідуальне помилування

Відповідно до статті 9 (4) (g) Основного Закону [7] Президент здійснює право на індивідуальне помилування на підставі заяви Міністра юстиції і Генерального прокурора.

Територіальні організаційні рішення

На Основі Закону [7] Президент Угорщини приймає рішення з питань, що сто-

суються адміністративно-територіальної організації, які відносяться до її відання та компетенції.

Відповідно до статті 9 (4) (h) Основного Закону [7] Президент за ініціативою зацікавлених місцевих органів влади вирішує питання про освіту населених пунктів, об'єднаних населених пунктів, назв міста і села.

Президент є головнокомандувачем силами оборони Угорщини. Відповідно до статті 9 (2) Основного закону [7].

Президент затверджує план оборони країни, призначає і звільняє начальника Оборони Збройних Сил. Відповідно до Закону СХІІІ 2011 про національну оборону і Збройні Сили Угорщини та Положення Конституційного Суду 48/1991. (ІХ.26) Президент здійснює загальне керівництво підрозділами і їх верховними командами або керівними органами.

Повноваження виборів і референдуму

Відповідно до статті 9 (3) (e) Основного Закону [7] Президент призначає дату проведення загальних виборів депутатів Державних Зборів, депутатів місцевих самоврядувань і мерів, а також виборів депутатів Європейського Парламенту і проведення всенародного референдуму.

Нагородження

Відповідно до статті 9 (4) (f) Основного Закону [7] Президент присвоює певним Законом звання, ордени і титули, а також надає дозвіл на носіння іноземних державних нагород.

Особливий правовий режим

У разі нездатності Державних Зборів прийняти рішення про оголошення військового стану, надзвичайного стану, а також стану підвищеної небезпеки, їх оголошує Президент відповідно до статті 48 (3) Основного Закону [7].

Однак, факт існування цих перешкод, а також обґрунтованість оголошення військового стану, надзвичайного або особливого стану встановлюється одноголосно Президентом Угорщини, Головою Державних Зборів Угорщини, Головою Конституційного Суду і Прем'єр-міністром [7, стаття 48 (5)].

Особливим правовим моментом є те,

що Президент політично не підзвітний парламенту і виконує свої функції винятково на підставі Закону. Оцінка дій Президента відноситься до компетенції Конституційного Суду.

З іншого боку, Президенту у всіх заходах і розпорядженнях необхідна віза (контрасигнація) Прем'єр-міністра або відповідних міністрів.

При наданні такої візи Прем'єр-міністр чи міністр таким чином перебирає на себе відповідальність за підписане Президентом розпорядження. Як зазначено, глава держави має право відхилити проект будь-якого Закону за умови його антиконституційності. Рішення про призначення на посаду та інші кадрові рішення він має право відхилити лише тоді, коли таке рішення серйозно зашкодить діяльності демократичного механізму держави [2].

Угорське конституційне право забезпечує Президенту республіки певну систему стримувань та противаг щодо інших органів державної влади, зокрема при прийнятті законодавчих рішень Президент має право затвердження, має право вето, право законодавчої ініціативи, має право призначати референдуми. Право глави держави виступати із законотворчою ініціативою є доволі дієвим засобом.

Право законотворчої ініціативи має Президент Угорщини, Уряд, комітети Державних Зборів або депутати Державних Зборів [7, стаття 6 (1)].

Президент республіки має право ініціативи у створенні закону без контрасигнації. Це означає, що Президент у повному обсязі бере на себе відповідальність за виявлену законотворчу ініціативу. Для парламентських систем управління зазначення рішення є унікальним.

Як приклад використання главою держави права законотворчої ініціативи можна навести діяльність Арпада Гьонца на посаді Президента. Гьонц ініціював прийняття Закону про проведення загальної амністії (Закон V від 1991 р.), вніс законопроекти про зміни порядку призначення керівників засобів масової інформації (Закон LVII від 1990 р.) та про набуття чинності закону про пошту (Закон XIV

від 1992 р.) та Закону про зв'язок (Закон LXXII від 1992 р.). Перший законопроект парламент обговорив і прийняв, другий тільки обговорив, але не прийняв, а третій відхилив ще до початку дискусії [2].

Канцелярія Президента

Робочі відносини між виконавчою владою і главою держави виконує Канцелярія Президента.

Структура та обсяг основної діяльності, що виконує Канцелярія Президента при виконанні її суспільних обов'язків, не визначені законом. Очолює апарат титулярний державний секретар, який підтримує безпосередній зв'язок з Державним секретарем з питань адміністративного управління Апаратом Прем'єр-міністра.

У Канцелярії створена також міжнародна служба, яка забезпечує міжнародну діяльність Президента, підготовку візитів, протокольних зустрічей тощо.

Припинення повноважень Президента

Повноваження Президента Угорщини припиняються: а) із закінченням терміну повноважень; б) внаслідок смерті; в) внаслідок нездатності здійснювати належні йому повноваження протягом терміну, що перевищує дев'яносто днів; г) у разі припинення умов, необхідних для його обрання; д) з встановленням несумісності; е) при відставці; ж) при відмові від посади Президента Угорщини [7, стаття 12 (3)].

Законодавством передбачається також можливість добровільної відставки Президента, а також його усунення з посади шляхом висловлення недовіри, так звана несумісність посад. Якщо вимога про несумісність посад висунута проти Президента тоді, коли він обіймає цю посаду, то з ініціативи будь-якого депутата Державних Зборів Парламент приймає рішення про оголошення несумісності посад. Для прийняття такого рішення необхідно дві третини голосів депутатів. Голосування проводиться таємно.

Президент може відмовитися від посади заявою, адресованою Державним Зборам. Для того щоб відмова набула чинності, необхідно прийняти спеціальне рішення Парламенту. Державні Збори Угорщини протягом п'ятнадцяти днів можуть

закликати Президента переглянути його рішення. Якщо Президент наполягає на відставці, парламент повинен прийняти відставку.

Президенти Угорщини

З часу відновлення інституту президентства в Угорщині у сучасному його вигляді главами угорської держави обирались такі особи:

Угорська Республіка (1989-2011)

1989-1990 – Мат'яш Сьюрш (угор. Mátyás Szűrös) (як в.о. Президента)

1990-2000 – Арпад Гьонц (угор. Árpád Göncz) (у 1990 – як в.о. Президента)

2000-2005 – Ференц Мадл (угор. Ferenc Mádl)

2005-2010 – Ласло Шойом (угор. László Sólyom) 2010-2011 – Пал Шмітт (угор. Pál Schmitt)

Угорщина (з 2012)

2012 – Пал Шмітт

2012 – Ласло Кьовер (угор. László Kövér)

з 2012 – Янош Адер (угор. János Áder)

На думку більшості дослідників новітньої історії Угорщини, саме постать Арпада Гьонца, його особистий авторитет і риси характеру значною мірою сприяли перетворенню посади Президента Угорщини на серйозний політичний чинник як у країні, так і у формуванні позитивного іміджу держави за кордоном [2].

Першим Президентом Угорської Демократичної Республіки був письменник і перекладач Арпад Гьонц. Гьонц був поміщений у в'язницю після революції 1956 року і засуджений до довічного ув'язнення. Пізніше він став активним учасником зміни режиму, був членом-засновником Асоціації вільних демократів. У період з 1990 по 2000 роки він займав пост глави держави протягом двох циклів.

У період з 2000 по 2005 роки Президентом Угорщини був Ференц Мадл. Юрист за освітою, професор університету, академік, шанований міжнародний дослідник приватного права.

З 2005 року, протягом п'яти років, державу очолював Ласло Шойом. Юрист за освітою, професор університету і колишній Конституційний суддя.

З 2010 по 2012 роки посаду Президента займав Пал Шмітт, дворазовий олімпійський чемпіон, колишній генеральний секретар Олімпійського комітету Угорщини в період з 1983 по 2010 роки та віцепрезидент Міжнародного олімпійського комітету в період з 1995 по 1999 роки.

У 2012 році Державними Зборами обрано Яноша Адера Президентом Угорщини. Янош Адер – юрист. На перших вільних виборах у 1990 році він був обраний членом Парламентської асамблеї як кандидат до Союзу молодих демократів. У своєму рідному місті Чорнани обирався три рази поспіль як член Палати представників. Брав участь у роботі Конституційного, правового і судового комітету Державних Зборів. У 2009 році був обраний членом Європейського Парламенту як представник ЄС та віцепрезидент Комітету Європейського Парламенту з навколишнього середовища, громадської охорони здоров'я і безпеки харчових продуктів.

Обрання Яноша Адера в 2012 році збігається з новою епохою конституційного розвитку Угорщини, оскільки новий конституційний закон 2011 року замінив Конституцію 1949 року.

Висновки

В Україні політичний устрій, організація верховної державної влади, її структура, правовий статус і співвідношення між вищими органами державної влади перебувають у процесі становлення. У цьому зв'язку порівняльний аналіз аспектів становлення та розвитку інституту президентства в різних країнах є важливим для пошуку шляхів підвищення ефективності оптимізації взаємодії владних структур та становлення демократичної правової держави. Угорський досвід функціонування інституту президентства має особливе значення для України як приклад утвердження демократії в пострадянських державах.

На основі здійсненого дослідження становлення інституту президентства в Угорщині, його конституційно-правових і практичних засад функціонування можна спробувати порівняти його з українською практикою і зробити деякі висновки.

По-перше, в Угорщині створена правова основа парламентсько-президентської республіки, в якій Президентіві визначено місце гаранта Конституції. Глава держави висловлює єдність нації і стоїть на сторожі демократичної діяльності державного апарату. Повноваження глави держави досить обмежені, але завдяки сформованим демократичним інституціям Президент Угорщини має можливість повною мірою впливати на політичну ситуацію в державі. В Україні також існує парламентсько-президентська форма правління, але її правова основа перебуває на стадії формування. Президент України має досить широкі повноваження, але розбалансованість між гілками влади значно ускладнює реалізацію президентських повноважень, наданих йому Конституцією та іншими Законами.

По-друге, прийняття нового конститу-

ційного закону 2011 року свідчить про продовження конституційного розвитку Угорщини, але йдеться не про принципові зміни, а про розвиток та уточнення певних повноважень Президента, що не змінюють встановлених відносин між державними гілками влади в період новітньої історії Угорщини. В Україні цей процес не завершено та за певних політичних міркувань існує можливість створення президентсько-парламентської форми та навіть президентської форми правління.

По-третє, досвід Угорщини становлення та генезису інституту президентства свідчить про необхідність політичної структуризації суспільства та чіткого розподілу функцій між державними гілками влади. Без зазначених процесів успішна демократизація постсоціалістичного суспільства та реформування економіки не можливі.

Література

1. Белов Д.М., Бисага Ю.М. Досвід конституційно-правового регулювання інституту президента в зарубіжних країнах. / Д.М. Белов, Ю.М. Бисага. – Монографія. – Ужгород: Ліра, 2007. – 275 с.
2. Ткач Д.І. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій / Д.І. Ткач. – Монографія. – Київ: МАУП, 2004. – 480 с.
3. Rainer M. János: A magyarországi fordulatok és a szovjet politika, 1944–48. A fordulat éveit 1947–1949. Budapest: In Rubicon, 1998. 4–5. sz. 50–57. o. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/rainer2.htm>
4. 1946. évi I. törvénycikk indokolása. Magyarország államformájáról. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600001.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D51>
5. 1949. évi XX. törvény A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYA. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.alkotmany.hu/alkotmanyok/hatalyos/hatalyosalkotmany.pdf>
6. 1989:XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://docplayer.hu/11942847-1989-evi-xxxi-torveny-az-alkotmany-modositasarol.html>
7. Основной Закон Венгрии (25 апреля 2011 года). The Fundamental Law of Hungary (25 April 2011). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11843>
8. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_118